

ابعاد عملیاتی کودتای ۲۸ مرداد

کوروش احمدی

دبیلمات پیشین

در سالگرد کودتای ۲۸ مرداد نگاهی دوباره به این رویداد تاریخی مهم ضروری است. این رویداد را اگر در کنار مشروطه، کودتای ۱۲۹۹ و انقلاب ۵۷ مهم‌ترین نقاط عطف تاریخ معاصر ایران به حساب آوریم، اغراق نکرده‌ایم. ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ به‌مثابه کسلی عریض و عمیق ایران قبل و بعد آن را از هم جدا کرد. ایران قبل از آن پیگیر احیا و تحقق آرمان‌های مشروطه و در رأس همه حکومت قانون و حکومت برآمده از آرای مردم بود. در حالی که دولت‌های بعد از آن کودتا به نحوی سیستماتیک سعی در به‌حاشیه‌راندن آرمان‌های مشروطه و تعطیلی حکومت قانون داشتند؛ تا آنجا که از مقطع ۱۳۴۲ به بعد و در مقام واکنش، به قول مهندس بازرگان، جامعه نیز زبان قانون و مطالبه حکومت قانون را رها کرد و مطالبات خود را اغلب از راه‌های متفاوت و بعضاً مخرب پی گرفت. مفاهیمی مانند آزادی احزاب، آزادی مطبوعات، حقوق و آزادی‌های فردی، روند قضائی منصفانه، امکان فرستادن معدودی نماینده واقعی به مجلس و بسیاری دیگر در قبل از گسل ۲۸ مرداد باقی ماندند و در زمره آرزوهای ناممکن ایرانیان درآمدند.

تکلیف رویدادی که در ۲۸ مرداد ۳۲ رخ داد و محوریت آمریکا و انگلیس در سازماندهی آن روشن شده است. هزارها سند وزارت خارجه آمریکا و سازمان سیا، ازجمله چهار تاریخ داخلی سیا که تاکنون با پیگیری پژوهشگران آمریکایی و در نتیجه روندهای قضائی بر مبنای قانون آزادی اطلاعات از محرمانه خارج و منتشر شده‌اند، تکلیف بخشی را معما را روشن کرده‌اند. همچنین ۱۱ مقام آمریکایی و انگلیسی شاغل یا بازنشسته نیز درباره نقش آمریکا و انگلیس در این رویداد به صراحت سخن گفته‌اند! مورخان و اندیشکده‌های متعددی نیز در بسیاری از کشورها هزاران مقاله و کتاب در این مورد منتشر کرده‌اند. اما آنچه هنوز کاملاً روشن نیست، جزئیات برنامه‌ریزی‌ها، عملیات و امور اجرایی کودتاست. یکی از دلایل مهم این ناروشتی سیاه و حذف‌شدن بخش‌های مهم مربوط به عملیات و عملکرد اشخاص خارجی و ایرانی در اسناد منتشره است. شماری از پژوهشگران که همچنان پیگیر کشف جزئیات طرح‌های عملیاتی هستند، در تلاش‌اند تا نهادهای آمریکایی را ملزم به انتشار اسناد بیشتری کنند و به‌ویژه تلاش بر این است که بخش‌های گسترده‌ای از اسناد منتشرشده که سیاه یا حذف شده‌اند، قابل مشاهده شود.

طی سال‌های اخیر برخی پیشرفت‌های محدود در این زمینه حاصل شده است. به‌عنوان مثال، یک تاریخ داخلی سیا به نام «زنده‌باد شاه» نوشته اسکات کاج که در ۱۹۹۸ از محرمانه خارج شده بود، اما بخش‌های عمده مربوط به عملیات سازمان سیا سیاه شده بود. اخیراً بعضی بخش‌های سانسورشده آن، ازجمله سه ضمیمه از پنج ضمیمه آن آشکار شده‌اند، هرچند هنوز بخش عمده‌ای از آن سیاه است. مطابق اعلام آرشو امنیت ملی آمریکا همچنان بخش عمده اسناد مربوط به عملیات سیا در ایران در ۱۹۵۳ محرمانه باقی مانده است. ضمن اینکه می‌دانیم بخش مهمی از این اسناد در دهه ۱۹۶۰ نابود شدند. یک آرشو تخصصی قدیمی درباره اسناد دوره مصدق و کودتا با نام The Mossadegh Archive که در جولای ۲۰۲۶ فعالیت خود را در حوزه دسته‌بندی و بازنویسی اسناد از سر گرفته است، نقش مهمی در حوزه اسناد ایفا می‌کند.

تحولات مهم یکی، دوساله اخیر بیشتر در ارتباط با کار روی اسنادی است که تا ۲۰۱۷ منتشر شده‌اند. به دلیل حجم بالای اسناد منتشرشده، هنوز به‌اصطلاح به سطح نیامده و در معرض دید قرار نگرفته و کار پژوهشی روی آنها انجام نشده است. در این مورد یکی از اسناد مهمی که در یکی، دو سال گذشته مورد توجه قرار گرفت، چند صفحه از خاطرات آیینهاور است که حدود ۵۰ سال بعد از نوشته‌شدن آن، در ۲۰۱۰ از محرمانه خارج شد. این چند صفحه قبلاً از روزنوشته‌های آیینهاور که در قالب کتابی یادآوری است که آیینهاور در خاطرات رسمی‌اش ذکر مطالب خبری-تبلیغی آن روزها درباره کودتا اکتفا کرده بود. مهم‌ترین بخش مربوط به کودتا در این چند صفحه از روزنوشته‌های آیینهاور به شرح زیر است:

«تحول دیگری که ما به انجام آن کمک کردیم، بازگرداندن شاه به قدرت در ایران و برکناری مصدق بود. کاری که ما کردیم«عملیاتی مخفی» بود. اگر به اطلاع عموم می‌رسید، ما نه‌تنها در آن منطقه شرمندۀ می‌شدیم، بلکه شانس ما برای انجام هر کار مشابهی در آینده تقریباً به‌طور کامل از بین می‌رفت.

سه‌شنبه ۲۷ مرداد ۱۴۰۵
۵ ربیع‌الاول ۱۴۴۸
۲۱۸گوست ۲۰۲۶
سال بیست‌ودوم
شماره ۵۴۵۳
۴۰ هزار تومان
۸ صفحه

رشد چشمگیر هزینه‌های تولید، تورم خوراکی‌ها را در بازار کشور سه‌رقمی کرد

آنالیز گرانی غذا

شرق: تورم مواد غذایی در بازار ایران سه‌رقمی شده و مصرف انواع کالاهای اساسی را بنا بر روایت تولیدکنندگان ریزشی کرده است. تولیدکنندگان می‌گویند کاهش مصرف مواد غذایی در کشور در حدی بوده که در مواردی نیاز به واردات کالا را برطرف کرده و برنامه افزایش تولید را در واحدهای تولیدی فعلاً متوقف کرده است. با این حال، غلامرضا نوری‌قرلجه، وزیر کشاورزی، می‌گوید جنگ و تورم باعث رشد افسارگسیخته قیمت مواد غذایی شده است. در آنالیز عوامل افزایش قیمت مواد غذایی که وزارت کشاورزی ارائه داده است، رشد قیمت برخی نهادهای تولید گاهی به ۳۵۰ درصد می‌رسد و هزینه تولید مواد غذایی در ایران را گزاف کرده است. جدیدترین آمارهای مرکز آمار ایران نشان می‌دهد تورم نقطه به نقطه خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها در تیرماه ۱۴۰۵ به ۱۲۸.۱ درصد رسیده است؛ رقمی که از تورم عمومی ۸۷.۹درصدی کشور فاصله در‌خور توجهی دارد. بر این اساس، هزینه خرید یک سبد ثابت مواد غذایی نسبت به مدت مشابه سال گذشته بیش از دو برابر شده و همین موضوع سبب شده است سرانه مصرف انواع کالاهای اساسی در کشور کاهش قابل ملاحظه‌ای داشته باشد. حالا براساس گزارش تشکل‌های

گزارش میدانی «شرق» از آوار جنگ بر سر بیمارستان مطهری، انتقال بیماران و مرگ سه نفر در بیمار ستان جایگزین

درمان در ساختمان زخمی

صفحه ۵

گفت‌وگوی «شرق» با هادی برهانی درباره اختلافات واشینگتن وتل آویودر غزه، ایران ولبنان

شکاف در ائتلاف؟

۴

واکاوی مفهوم «فرسایش» در جنگ ایران و آمریکا در گفت‌وگو با دیاکو حسینی

جنگ زمان‌گریز

این گفت‌وگو را در صفحه ۳ بخوانید.عکس: مهرداد شوق

یادداشت

آیا به لحظه «تصمیم سخت» رسیده‌ایم؟

حسین چقگو

کارشناس اقتصادی

به‌خصوص بحران انرژی و گزینه‌های خروج از این بحران‌ها و تصمیمات سخت سیاست‌گذار بوده است. هر سه اقتصاددان با اشاره به پرشدن تمامی ظرفیت‌های اقتصادی و اجتماعی کشور و عدم تاب‌آوری منابع در صورت ادامه مسیر فعلی، بر ضرورت تصمیم‌گیری سیاست‌گذار پیش از مواجهه با واقعیات تلخ (مشابه تصمیم اجباری حذف ارز ترجیحی و حوادث بس دردناک ۱۸ و ۱۹ دی‌ماه) تأکید کردند. چنان‌که دکتر کرمانی از مواجهه عینی و فیزیکی با ناترازی انرژی حداکثر تا اواسط پاییز و دکتر نیلی از سال خیلی خیلی سخت ۱۴۰۵ سخن می‌گویند. اما هر سه اقتصاددان گذار از این وضعیت را هر چند نه کم‌هزینه اما ممکن دانسته و حتی دکتر صالحی گشایش در اقتصاد کشورمان را به «جک این د باکس» (Jack in the box) تشبیه می‌کند که با برداشته‌شدن موانع می‌تواند تأثیری جادویی داشته باشد. چنان‌که به قول ایشان پس از جنگ با عراق اندازه اقتصاد کشورمان که در دوران جنگ به نصف ترکیه سقوط

یادداشت

در ضرورت توجه به اتفاقات غرب و شرق کشور

احسان هوشمند

هفته گذشته خبر کشته‌شدن یکی از مداحان کشور بازتاب رسانه‌ای وسیعی یافت. گروهی این قتل را ترور سیاسی توسط اپوزیسیون قلمداد کردند و در دم ترور مطالب متعددی نیز در رسانه‌های داخل و شبکه‌های اجتماعی داخلی و حتی برخی از فعالان سیاسی مستقر در خارج از کشور منتشر شد. البته چند روز پس از ماجرای کشته‌شدن مداح مذکور، مسئولان انتظامی احتمال سیاسی‌بودن این قتل را رد و آن را قتل عادی مانند دیگر قتل‌های روی داده اعلام کردند و گفته شد ۹ نفر از جمله یک زن به اتهام این قتل نیز بازداشت شده‌اند. اما هم‌زمان با این رویداد که بازتاب بسیار گسترده‌ای در شبکه‌های اجتماعی و رسانه‌ها داشت، در هفته‌های گذشته تعدادی از هم‌وطنان در استان‌های آذربایجان غربی، کردستان، کرمانشاه و نیز سیستان‌وبلوچستان هدف حملات مسلحانه قرار گرفته و در منزل یا در محل کار و فعالیت کشته شده‌اند که کشته‌شدن این افراد در این رویدادهای خونین بازتاب خبری رسانه‌ای وسیعی نداشته و کمتر رسانه‌ای در تقبیح و نکوهش چنین شیوه‌هایی از قتل به ارائه گزارش یا خبر یا تحلیل و اتخاذ موضع پرداخته است. برخی از شبکه‌های اجتماعی با سایت‌های خبری وابسته به سازمان‌های مسلح اپوزیسیون یا رسانه‌های خارج از کشور این ترورها را به گروه‌های مسلح اپوزیسیون منتسب کرده‌اند. چنین قتل‌های خونینی در ماه گذشته در غرب کشور یعنی در استان‌های آذربایجان غربی، کردستان و کرمانشاه بیشتر روی داده و در استان سیستان‌وبلوچستان نیز اتفاقات مشابهی رخ داده است. درباره اتفاقات غرب کشور، یکی از این رویدادها کشته‌شدن مهدی توکلی، عکاس سنجدی است که در مسیر میروان-بانه به همراه مادر و خواهرش کشته شد و هنوز هیچ نهادی درباره جرایم و چگونگی بروز این رویداد اطلاع‌رسانی شفافی نکرده است و همین سکوت موجب انتشار اخبار و شایعات زیادی شد. به‌جز ماجرای کشته‌شدن این خانواده سه‌نفره سنجدی، موارد دیگری نیز در ماه گذشته در شهرستان‌های پیرانشهر، سردشت، مهاباد، دیواندره، سنندج، میروان و اورامانات، پاوه و جوانرود رخ داده که در نتیجه این رویدادها گروهی از هم‌وطنان ازجمله ملا قادر ناخواصی، عمر دهقان، محمد رخنوده، فایق کریمی، کامران پهلوانی، سالار رگ‌آمیز، محمدعلی رحیم‌زاده، حامد دانی‌زاده، برهان کریسانی و خالد خالدی و شماری دیگر کشته یا زخمی شده‌اند. متأسفانه برخلاف ماجرای مرگ مداح حمیدرضا رجب‌زاده که بازتاب بسیار وسیعی در رسانه‌های

کرده بود، هم‌اندازه این کشور شد. روندی که البته متأسفانه از سال ۸۶ با تغییر پارادایم اقتصادی و سیاسی کشور از تولید و توسعه و همکاری و تعامل با داخل و خارج به توزیع و حیف‌ومیل منابع و تضاد و دشمنی با خودی و بیگانه دچار سقوطی وحشتناک شد. چنان‌که به گفته دکتر نیلی از آن سال تا سال ۱۴۰۳ یعنی حدود ۱۷ سال، رشد اقتصادی میهن‌مان صفر بوده است. اما تغییر به‌پودخواهانه این وضعیت به اعتقاد هر سه اقتصاددان با تصمیم و اراده سیاسی سیاست‌گذار آغاز شد و گام اول آن ارتباط و اعتماد و سرمایه اجتماعی و بهبود روابط خارجی است. چنان‌که به گفته دکتر نیلی «اصلاحات اقتصادی نظیر ۱۰ برابرکردن قیمت انرژی باعث یک انفجار اجتماعی- سیاسی می‌شود. این سیاست ادا قابل توصیه نیست، پیش از اصلاحات اقتصادی باید روابط خارجی و اعتماد اجتماعی را بازسازی کرد» (همان).

۳. توصیه‌ای که شاید دقیقه ۹۰ شنیده شد. پس از آنکه یکباره خبر بنزین ۸۷ هزار تومانی در کرمان در میان بهت همکانی همچون صاعقه در رسانه‌ها منتشر و خوشبختانه به همان سرعت هم جلو می‌آن گرفته شد. اصلاح قیمت بنزین فقط اصلاح یک قیمت و یک کالا و تصمیمی صرفاً اقتصادی نیست، بلکه بنزین کالایی تأثیرگذار بر مجموعه‌ای وسیع از کالاها و خدمات است و آن چنان مهم است (حتی مهم‌تر از نان) که عامل اساسی تصمیم‌گیری سیاسی بزرگ‌ترین اقتصاد جهان و رئیس‌جمهور جنگ‌طلب آن همین کالا و قیمت یک گالن آن است.

در ضرورت توجه به اتفاقات غرب و شرق کشور

داخلی و خارجی یافت، ترورهای اخیر در غرب کشور بازتاب بسیار محدود و کمی در رسانه‌های داخلی و منطقه‌ای داشت. در هفته‌های گذشته یک گروه ناشناخته به‌عنوان سازمان مسلح مخالف مخفی ابتدا مسئولیت تعدادی از این ترورها را بر عهده گرفت، اما در ادامه با اعلام پژاک یعنی شاخه سازمان پک‌ک، برخی از این ترورها را پژاک بر عهده گرفته و فیلمی هم درباره یکی از ترورها در یکی از شهرهای کردتشن منتشر کرد. متأسفانه افزون بر سکوت نسبی رسانه‌های کشوری و منطقه‌ای درباره این حوادث یا اکتفا صرف برخی رسانه‌ها به انعکاس یک خبر کوتاه از برخی مسلمانان در ایرانشهر، سیب و سوران، زاهدان و دیگر مناطق استان سیستان‌وبلوچستان کشته شده‌اند و به این ترتیب بر شمار قربانیان خشونت‌های مسلحانه افزوده شده است. برخی از شخصیت‌های محلی مانند امام‌جمعه پاوه و نیز امام‌جمعه مسجد مکی زاهدان در هفته‌های گذشته نگرانی خود را نسبت به ترورها در غرب کشور و گسترش ناامنی و سرق در جنوب شرق کشور به‌صورت عمومی مطرح کرده‌اند. برز ناامنی و بی‌ثباتی و قتل و ترور به‌جز آنکه موجب ازدست‌رفتن جان و زندگی افراد قربانی می‌شود، به چرخه خشونت دامن می‌زند و به گسترش هرچه بیشتر خشونت منجر می‌شود. این روند افزون بر ازدست‌رفتن جان‌های افراد بی‌دفاع بر روند توسعه و عمران و آبادی این مناطق -که ازجمله مناطق کمتر توسعه‌یافته کشور نیز هستند- تأثیر می‌گذارد و به این ترتیب بر چرخه فقر و محرومیت هم اثر مستقیمی بر جای می‌گذارد. واکنش مسئولانه رسانه‌های جمعی و شخصیت‌های صاحب نفوذ اجتماعی و گروه‌های مرجع در برابر چنین وقایعی ضروری‌ترین اقدام ممکن است. برای ساختن فردای روشن‌تر، این چرخه باید متوقف شود.

برگزیده‌ها

۲۸ مرداد: زخم باز ادبیات داستانی ایران

کودتا در آینه‌رمان و حافظه جمعی

۸

درباره لبرالبسم خشن سقاب اصفهانی و دوستان

منفعل در برابر خودروساز خشن در برابر مردم

۶

در حاشیه نمایش‌نامه «چت‌روم» از اندا والش

زبان به‌مثابه صحنه نبرد

۷

بقایی: فرض ما بر اسارت خلبانان است

۲

نگاه

انحصار از دست‌رفته

یادداشتی از حسین قلی‌خانی

۸

سوگ؛ فرایندی طبیعی در زندگی

یادداشتی از فاطمه عیسی‌زاده

۸

یادداشت

حکمرانی هوش مصنوعی الزامات جانمندان از آینده

صالح نقره‌کار

وکیل دادگستری

۱- قانون عمدتاً و منطقاً یک عام‌گفت‌ر از پدیده و سوزه خود حرکت می‌کند. تأخیر ناخواسته مقنن گاهی چنان خسارتی به مردم وارد می‌کند که لاجرم نسلی را متأثر می‌کند. پدیده‌های نوظهور در برهه کنونی بعضاً چنان پیشرو هستند که تا مقنن ادراک کند و بپذیند که باید و نباید موضوعه تنظیم کند، جامعه را دچار دگرگونی ژرف می‌کند. هوش مصنوعی بی‌گمان در صدر این پدیده‌های تأخیرمند حکمرانی قانونی در جوامع کنونی است. چه دیگر یک فناوری لوکس یا صرفاً دانشگاهی نیست؛ به زیرساخت تصمیم‌سازی، اقتصاد، امنیت، آموزش و حتی شکل‌دهی افکار عمومی تبدیل شده است. امروز پرسش اصلی این نیست که آیا باید از هوش مصنوعی استفاده کنیم یا خیر، بلکه این است که چگونه باید آن را حکمرانی کنیم؟ نظم حقوقی مهم‌ترین دستاویز ما برای پایداری حقوق شهروندان متأثر از هوش مصنوعی است.

۲- ما هنوز قانون جامع هوش مصنوعی نداریم. هرچند اسنادی مانند سند ملی هوش مصنوعی، مسیر کلی حرکت کشور را ترسیم کرده‌اند، اما در حوزه‌هایی مانند مسئولیت مدنی، جرم خصوصی، شفافیت الگوریتم‌ها، مالکیت فکری، مسئولیت ناشی از تصمیمات خودکار و حقوق کاربران، همچنان با خلاهای جدی قانونی مواجه هستیم. این خلاها دیر یا زود خود را در دادگاه‌ها، دانشگاه‌ها، بازار و حتی زندگی روزمره مردم نشان خواهند داد. اما شاید مهم‌تر از قانون‌گذاری، نگاه ما به حکمرانی هوش مصنوعی باشد. تجربه جهان نشان می‌دهد حکمرانی موفق صرفاً به معنای وضع محدودیت نیست، بلکه ایجاد تعادل میان حمایت از نوآوری و صیانت از حقوق شهروندان است. قانونی که فقط ممنوعیت ایجاد کند، توسعه را متوقف می‌کند و قانونی که هیچ نظارتی نداشته باشد، اعتماد عمومی را از بین می‌برد.

۳۳۵
ادامه‌در صفحه ۴